

Uysal, İdris Nebi (2019). Adem Öger ve Recep Tek, Risâle-i Nemed-Mâllık (Keçecilik Risalesi), Yay. Haz. Ahmet Turan Türk-Ekber Enveri-Hüseyin Karakaya-Zulhayat Ötkür, Ankara: Gazi Kitabevi, 2016, 164 s., *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2019/14, s. 142-144.

Adem Öger ve Recep Tek, *Risâle-i Nemed-Mâllık (Keçecilik Risalesi)*, Yay. Haz. Ahmet Turan Türk-Ekber Enveri-Hüseyin Karakaya-Zulhayat Ötkür, Ankara: Gazi Kitabevi, 2016, 164 s.

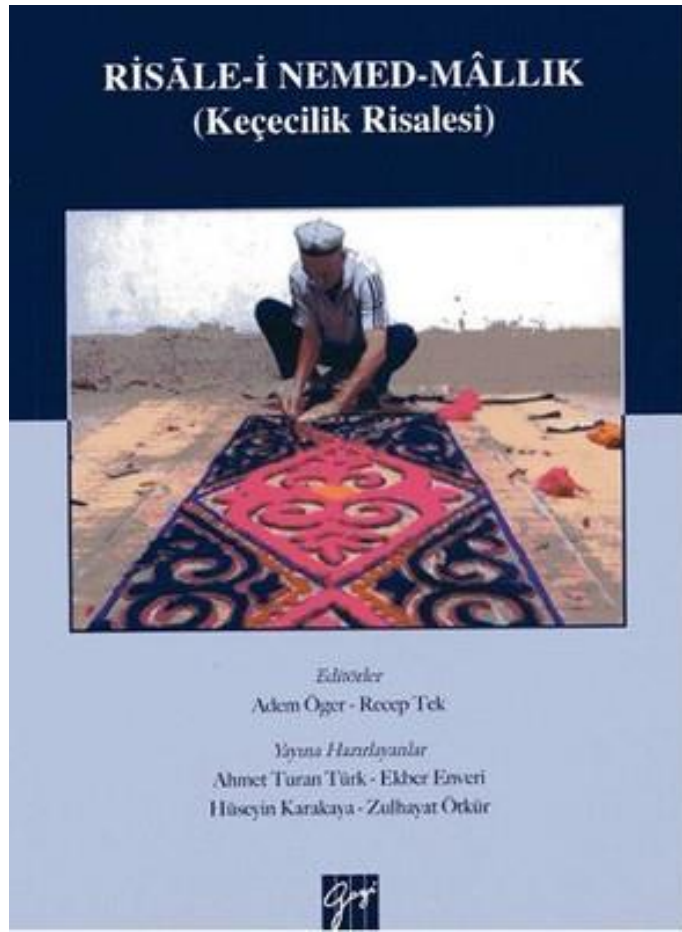
[Kitap Tanıtım ve Değerlendirme / Book Review]

*İdris Nebi UYSAL**

Geliş Tarihi: 21.10.2019

Kabul Tarihi: 28.11.2019

Pek çok önemli hadisenin yaşandığı XIII. yüzyıl, yalnızca Türk tarihi açısından değil, Türk dili ve edebiyatı açısından da büyük önem taşır. Asrın ilk yıllarında başlayan Moğol istilasının yol açtığı kitlesel göçler, Türk dilinin yeni coğrafyalarda yeni yazı dilleri meydana getirmesine zemin hazırlamıştır. Buralarda bilim, sanat ve kültür merkezleri kurulmuş; dil, edebiyat ve sanat tarihimize ışık tutan, Türk milletinin o dönemdeki kültürel ve sosyoekonomik yapısını analiz etme imkânı veren çok değerli eserler kaleme alınmıştır. Batıya doğru giden Oğuz Türkleri, Oğuz ağzına dayalı yazı dilleri (Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi) meydana getirirken doğuda kalan Türk boyları, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi temelinde gelişen, bilim dünyasında Çağatay Türkçesi adıyla bilinen yazı dilinin teşekkülüne katkı vermişlerdir.

Çağatay Türkçesi veya diğer adıyla Doğu Türkçesi, XV. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya'daki Türk boylarının "müşterek" konuşma ve yazı dili olmuştur. Çağatay Türkçesinin bu birleştirici özelliği, Türk dünyasında XX. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra gerçekleşen alfabe değişikliklerine kadar devam etmiştir. Bugün Uygur Özerk Bölgesi olarak bilinen coğrafyada yaşayan Uygur Türkleri de Çağatay Türkçesini kullanarak divan, mesnevi, tezkire, risale türlerinde pek çok eser ortaya koymuşlardır. Bunlar içinde

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: uysal.idrisnebi@gmail.com
Orcid: 0000-0001-7219-0649

geleneksel meslekleri ele alan risalelerin çok olması, dikkat çekicidir (s. V). Bu durum, kanaatimizce Uygur Türklerinin tarihte oynadıkları rol ve elde ettikleri başarılarla doğrudan ilgilidir.

Uygurlar, Türk tarihinde din ve kültür değişiklikleriyle öne çıkarlar. Böğü Kağan zamanında Maniheizmi kabul eden bu zümrenin bir diğer özelliği, yerleşik düzene geçen ilk Türk topluluğu olmasıdır. Gerek inanç sisteminde gerek hayat tarzında yaşanan bu köklü değişmelerin dil, edebiyat ve sanata önemli yansımaları olmuştur. Uygurlar için karakteristik olan meslekleri tanıtıcı risale yazma geleneği de onların şehir yaşamına erken adım atmalarıyla ilgilidir. Tarım, mimari, ticaret gibi yerleşik hayata ilişkin meşguliyetleri diğer Türk kavimlerine göre daha önce tecrübe eden Uygurların bu deneyim ve bilgilerini yazıya geçirme çabası, onları bir kez daha farklı kılmıştır. Asırlarca kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan bilgi ve tecrübeler, Çağatay yazı dili kullanılarak XVIII ve XIX. yüzyıllarda “risale” adıyla yazılı hâle getirilmiştir. Editörler Öger ve Tek’in (s. V) aktardığı bilgilere göre bu risaleler; çiftçilik, tüccarlık, ağaç oymacılığı, çobanlık, sepetçilik, çömlekçilik, dericilik, açılıç gibi meslekleri etrafıca tanıtmak için kaleme alınmış, daha çok cep kitabı niteliğinde el yazması metinlerdir. Araştırmacıların tespitine göre bugün İsveç, Rusya, Fransa, Çin başta olmak üzere pek çok ülkede 40 mesleğe ilişkin 120 civarında risale bulunmaktadır. Bunlardan biri de *Risâle-i Nemed-Mâllık*, Türkiye Türkçesindeki karşılığıyla *Keçecilik Risalesi*’dir.

Tek nüshası okunarak hazırlanan *Risâle-i Nemed-Mâllık* adlı çalışmanın “Giriş” bölümünde “risale” teriminin yanında Çağatay Türkçesiyle yazılmış risalelerin genel özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde risale olarak nitelendirilen eserlerin fiziki özellikleriyle içeriklerine dair açıklamalar da yer almaktadır. Ayrıca Uygurlardan kalma Çağatayca el yazması eserlerin sayısı, bulunduğu ülke ve kütüphaneler, bunların mevcut durumu hakkında bilgiler aktarılmıştır. Editörlerin notlarına göre *Risâle-i Nemed-Mâllık*, İsveç Lund Üniversitesi Gunnar Jarring Koleksiyonu Prov. 403 numarada kayıtlı bir metin olup bu yazmanın 1b-29b sayfaları arasındadır. Yazmada bu risaleden sonra 30a-44a sayfaları arasında *Tarîkat-Nâme-i Eniyyet* başlıklı başka bir metin vardır. Söz buraya gelmişken Jarring koleksiyonu Prov. 24’teki *Tabîbçılık* risalesinin tarafımızdan hazırlanmakta olduğunu, bu koleksiyonda hâlen okunmayı incelenmeyi bekleyen pek çok risalenin bulunduğunu da ifade edelim.

“1. Bölüm”de; gelenek, geleneksel meslek, meslek birlikleri kavramları üzerinde durulmuştur. Öger tarafından kaleme alınan bu satırlarda sırasıyla grup, sosyal grup, meslek ve geleneksel meslek terimleri ele alınmıştır. Geleneksel mesleklerin tespit edilmesinde aranacak ölçütlere dair bilgiler burada paylaşılmıştır. Alan uzmanlarına ait görüşlerin de paylaşıldığı bu satırlar, araştırmacılara fikirleri karşılaştırma imkânı da sunmaktadır.

Çalışmada “2. Bölüm”, Uygurlarda risalecilik geleneği ve risalelerin özelliklerine ayrılmıştır. Ötkür tarafından yazılan bu bölüm, kısa olmakla birlikte çok yararlı bilgiler içermektedir. Bu satırlarda mesleklerin “*el kitabı* yahut *yasası*” (s. 9) olarak takdim edilen risalelerin yazılış amacı, Uygurlarda risale yazma geleneğinin geçmişi, risalelerdeki şekil ve içerik özellikleri verilmiştir. Buradaki notlar, risalelerde İslam dinine ait pek çok unsura/motife yer verildiğini göstermektedir. Bu bölümde meslek erbabının ticaret hayatında dikkat etmesi gereken kurallara ilişkin bilgiler de yazılıdır.

“3. Bölüm”, “Türklerde Keçecilik” adını taşımaktadır. Burada ilkin “keçe sanatı” hakkında bilgi verilmiş, sanatın oluşumu ve geçmişi üzerinde durulmuştur. Bunları “keçe” sözcüğünün etimolojisi, Türkçedeki ilk şekilleri ve keçenin imal edilişi üzerine yapılan açıklamalar takip etmiştir. Bu bölüm, dört alt başlığa ayrılmıştır: Keçe Yapımında Kullanılan Aletler ve Yapım Teknikleri, Keçe Çeşitleri ve Motifler, Türk Boylarında

Keçecilik, Türk Sözlü Kültüründe Keçe. Birinci ve ikinci alt başlıklar (s. 17-20); bir geleneksel mesleğin, yani keçeciliğin, söz varlığı gibi değerlendirilebilir. Hâlen Türkiye’de bu mesleği icra eden ustalar ile keçe işini bilen kişilerden yapılacak derlemelerle buradaki söz varlığının geliştirilmesi mümkün olacaktır. Geçmişten günümüze Türklerde keçecilik sanatının oluşumu ve gelişiminin anlatıldığı üçüncü alt başlık ile keçeciliğe dair atasöz, deyim gibi folklorik malzemelerden örneklerin sunulduğu dördüncü alt başlık; el sanatları, meslekler ve halk bilimcilerin yararlanabileceği bilgiler içermektedir.

“4. Bölüm”, risalenin tanıtımına ayrılmıştır. Burada eserin konusu ve içeriği hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Eldeki notlardan, Uygur Türklerinin keçeciliğe ayrı bir önem atfettikleri ve bunu tamamen İslami usullere göre yürüttükleri anlaşılmaktadır. Mesleğin başlangıcı, pirleri, ilkeleri, adap ve erkânı, icrası sırasında yapılması gerekenler anlatılmıştır. Uygur Türklerinin dinî hassasiyetlerinin üst düzeyde olduğu bir hakikattir. Bu nedenle onların, risaleleri yazarken insanları bilgilendirmek, dahası uyarmak amacını da hesaba kattıklarını söylemek yanlış olmaz.

Çalışmanın “5. Bölüm”ü, transkripsiyonlu metinden oluşmaktadır. “Risâle-i nemed-mâllık bu turur” cümlesiyle başlayan risale, İslami geleneğe uygun olarak “besmele, hamdele, salvele” ile başlamıştır. 1b sayfasında 8, diğerlerinde 9, 29b sayfasında 6 satırın bulunduğu metin; 57 sayfadan oluşmaktadır. Nüshanın başında keçecilik mesleğinin nasıl başladığı anlatılmaktadır. Keçecilikle ilgili dua, ayet ve hadislerin verildiği metin; Uygur toplumunda bir sanatı öğrenip icra etmenin ve bir meslek sahibi olmanın ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Çalışmanın son bölümünde dizin ve sözlük yer almaktadır. Metinde geçen her sözcüğün (özel adlar dâhil), varak-satır numarası ve bağlamsal anlamıyla verildiği bu bölüm; okura aradığını kolayca bulma, sözcüklerin sıklığını tespit etme imkânlarını da vermektedir. Metinde geçen ayet, hadis ve duaların Türkçe meali, “4. Bölüm”de sayfa altındaki dipnotlarda verildiği için sözlükte bu ifadeler için ayrıca yer açılmamıştır. *Risâle-i Nemed-Mâllık* isimli çalışma, “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümlerinin ardından nüshanın tıpkıbasımı verilerek sonlandırılmıştır.

Yukarıda ana hatlarıyla tanıttığımız bu çalışmanın öne çıkan üç özelliği bulunmaktadır: Birincisi, nüshanın Çağatay Türkçesinin son dönemini temsil ediyor olmasıdır. Çağatay sahasının son yıllarına ait metinlerin azlığı, Türklük bilimi çalışmalarında sıkça dile getirilen bir sorundur. Var olanlar da daha çok yabancı bilginler tarafından incelenmiş ve yayımlanmıştır. İşte bu çalışma, Türkiye Türkolojisini hayli geniş bir külliyattan haberdar ederek önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu metni, Erken Dönem Yeni Uygur Türkçesinin ürünleri olarak da değerlendirmek mümkündür. İkincisi, metinlerin Uygur Türklerine ait olmasıdır. Uygurların zengin bir kültür birikimine sahip olduğu herkesin malumudur. Bu zenginliğin bir parçası olan risalelerin Türk bilim adamlarının istifadesine sunulması ülkemiz ve bilim dünyası açısından sevindirici bir gelişmedir. Üçüncüsü ise farklı çağlarda ve sahalarda varlığını sürdüren Türk kavimlerinin hayat tarzlarına, dillerine, söz varlığına, kültürüne dair öğeler içermesi, bunları diğerleriyle karşılaştırma olanağı sunmasıdır.

Risâle-i Nemed-Mâllık, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Biriminin destekleriyle hazırlanmış bir yayındır. “Çağatay Türkçesiyle Yazılan ve Geleneksel Meslekleri Konu Alan Risalelerin Araştırılması, İncelenmesi ve Yayınlanması” isimli projenin de üçüncü kitabıdır. Dili ve içeriğiyle Türklük bilimi araştırmalarına büyük bir katkı sağlayan bu önemli çalışma dolayısıyla eserin editörlerini, yayına hazırlayanlarını ve destekleyicilerini kutluyoruz.